

İran ve Suudi Arabistan Rekabetinin İsrail ve Filistin Sorunu Üzerinden Analizi

Engin Koç*

Öz

İran ve Suudi Arabistan, Ortadoğu bölge politikasında Filistin Meselesi ve diğer birçok meseleye yönelik farklı bakış açısına sahiptir. Ortadoğu’da İsrail’in varlığı ve bazı bölge devletlerinin İsrail ile ilişkileri büyük tartışmalara yol açmıştır. Bir kısım devletler, İsrail’i bölgesel bir aktör olarak tanımlarken diğer devletler ise, meşru bir devlet olarak dahi kabul etmemişlerdir. 1979 İran Devrimi’ne kadar İran ve Suudi Arabistan’ın ABD liderliğinde müttefik olması ikili ilişkilerin istikrarlı devam etmesine katkı sağlamıştı. İran Devrimi sonrası yeni rejimin öncelikli hedefi İsrail ile ilişkileri sonlandırmak olmuş ve bu anlamda Filistin sorunu İran tarafından Ortadoğu’daki nüfuzunun yayılması için kullanılmıştır. İran ve Suudi Arabistan ilişkilerinin gittikçe karmaşıklaşarak devam ettiği son kırk yılda İsrail’e yönelik yaklaşım ve Filistin sorununa bakış farklılıkları ikili ilişkilerin analizinde önemli bir veri olmaktadır. Bu çalışmada İran ve Suudi Arabistan arasındaki istikrarsız ilişkiler İsrail ve Filistin sorunu üzerinden incelenmiştir. Çalışmanın temel argümanı, İran ve Suudi Arabistan’ın İsrail ve Filistin sorunu üzerinden sürdürdükleri rekabetin normatif ve ahlaki gerekçelerin yanında bölgesel güç ve nüfuz elde etme gibi gerçekçi yaklaşımlar ile ilgili olduğudur.

Anahtar Kelimeler: İsrail, İran, Suudi Arabistan, Filistin, Ortadoğu

* Dr. Öğr. Üyesi, Bursa Teknik Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, TR, Uluslararası İlişkiler Bölümü, orcid.org/0000-0003-3682-8718, engin.koc@btu.edu.tr

Analyzing the Rivalry between Iran and Saudi Arabia over the Israel/Palestine Issue

Engin Koç*

Abstract

Iran and Saudi Arabia have different perspectives on the Palestine Issue and many other problems in regional policies in the Middle East. The existence of Israel in the Middle East and relations of some regional states with Israel have caused great controversy. Some states have described Israel regional actor, while others have not even considered it a legitimate state. Until the Iranian Revolution in 1979, the US-led alliance contributed to the stable bilateral relations between Iran and Saudi Arabia. After the Iranian Revolution, the primary objective of the new regime was to end relations with Israel, and in this context the Palestine Issue was used by Iran to spread its influence in the Middle East. In the last forty years, as the relations between Iran and Saudi Arabia have increasingly become complex, both states' approach toward Israel and their different assessment of the Palestine Issue form an important data set for the analysis of bilateral relations. In this study, unstable relations between Iran and Saudi Arabia are examined through the Israel/Palestine Conflict. The main argument of the study is that Iran and Saudi Arabia's competition over the Israel/Palestine issue is related to realistic approaches such as gaining regional power and influence rather than pursuing normative and moral reasons.

Keywords: Israel, Iran, Saudi Arabia, Palestine, Middle East

---

* Asst. Prof. Dr. Bursa Technical University, Faculty of Humanities and Social Sciences, TR, Department of International Relations, orcid.org/0000-0003-3682-8718, engin.koc@btu.edu.tr

1. Giriş

İran-Suudi Arabistan ilişkileri ve İsrail-Filistin sorunu ilgi çekici, çözülmesi güç ve karmaşık bir yapıya sahip olması nedeniyle bu konular ile ilgili oldukça kapsamlı akademik çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların büyük bir kısmı ilerleyen sayfalarda örnekleri verileceği gibi tarafların tarihsel ilişkilerine dayanmakla birlikte bazı çalışmalar bu ilişkileri teorik paradigmlar ile açıklamaya çalışmıştır. Bu çalışmada ise İran ve Suudi Arabistan ilişkileri İsrail ve Filistin sorunu üzerinden incelenecektir. Ayrıca çalışmada İran ve Suudi Arabistan'ın İsrail ve Filistin sorununa yönelik temel bakış açıları ve bu bakış açılarının oluşmasına etki eden faktörler analiz edilecektir.

İran ve Suudi Arabistan ilişkilerini ele alan literatürdeki kaynaklara değinmek gerekir ise Amiri'nin "Security Cooperation of Iran and Saudi Arabia"¹ isimli makalesi iki ülke arasındaki ilişkileri güvenlik işbirliği çerçevesinden ele alarak bunların bölgesel barışa potansiyel katkılarına değinmiştir. Fraihat'ın kaleme aldığı "Iran and Saudi Arabia: Taming a Chaotic Conflict"² isimli eseri ise, 1979 sonrası ikili ilişkilerde yükselen tansiyonun yatıştırılması ve ilişkilerde istikrarın sağlanmasına yönelik önemli öneriler getirmiştir. Huwaidin'in ikili ilişkilerin boyutunu güvenlik ikilemi bağlamında analiz eden "The Security Dilemma in Saudi-Iranian Relations"³ isimli çalışmasında iki bölgesel güç arasındaki artan gerginlik ve rekabetin, güç dengesini tehdit ettiği ve böylece iki devlet arasında doğrudan savaş ihtimalinin her geçen gün arttığı vurgulanmıştır. Dilip'in "Cold War in the Islamic World: Saudi Arabia, Iran and the Struggle for Supremacy"⁴ isimli kitabında, İran ve Suudi Arabistan rekabetinin sadece Ortadoğu'yu değil; Müslümanların yaşamış olduğu diğer bölgelerde de etkili olduğu ve tarafların vekil güçler aracılığıyla İslam dünyasında istikrarsızlığa neden olduğu hakkında bilgi vermektedir.

---

¹ Reze Ekhtiyari Amiri, "Security Cooperation of Iran and Saudi Arabia," *International Journal of Business and Social Science* 2, no: 16 (Eylül 2011).

² Ibrahim Fraihat, *Iran and Saudi Arabia: Taming a Chaotic Conflict* (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2020).

³ Mohamed Bin Huwaidin, "The Security Dilemma in Saudi-Iranian Relations," *Review of History and Political Science* 3, no: 2 (Aralık 2015).

⁴ Hiro Dilip, *Cold War in the Islamic World: Saudi Arabia, Iran and the Struggle for Supremacy* (Londra: Hurst Publication, 2018).

Terrill ise “The Saudi-Iranian Rivalry and the Future of Middle East Security”⁵ adlı çalışmasında, İran ve Suudi Arabistan rekabetinin ve çatışmasının devam ederek sıcak bir savaşa dönüşmesinin Suriye, Irak, Bahreyn, Lübnan ve Yemen gibi ülkeleri istikrarsızlaştıracağı ve mezhep çatışmalarını derinleştireceği sonucuna varılmıştır. Gause “Saudi Arabia: Iraq, Iran, the Regional Power Balance, and the Secterian Question”⁶ isimli makalesinde İran ve Suudi Arabistan’ın bölgesel politikalarında güç dengesi ve mezhep çatışması gibi sorunların konumunu irdelemiştir. Mason’un “Foreign Policy in Iran and Saudi Arabia: Economics and Diplomacy in the Middle East”⁷ eseri, İran ve Suudi Arabistan ilişkilerinde Amerika’nın belirleyici rolü üzerinden bir çalışma ortaya koymuştur. Mabon ise, “Saudi Arabia and Iran: Soft Power and Rivalry in the Middle East”⁸ adlı çalışmasıyla iki ülke arasındaki ilişkileri, din, mezhep ve etnik kimlik bağlamında analiz etmiştir.

Ortadoğu’da uzun yıllardır devam eden çatışmaların temel nedenlerinden bazıları; sömürgeci güçlerle mücadele ve keyfi bir şekilde çizilen sınırların bölge ülkelerine dikte edilmesi olmuştur. Ayrıca İsrail’in Filistin üzerindeki baskısının ve işgalinin bölgedeki Arap ülkeleri tarafından kabul edilmemesi ve bölgedeki petrol kaynaklarının paylaşımında ortaya çıkan sorunlar, bu çatışmaların genişlemesinde önemli rol oynamıştır.⁹ Bu temel nedenlerden özellikle Filistin sorunu, bölgede yaşanan iç ve dış gelişmeleri uzun yıllar etkilemiş ve günümüzde de etkilemeye devam etmektedir. Ortadoğu ülkeleri için İsrail’in bir devlet olarak tanınması, onunla resmi ilişki kurulması her zaman önemli tartışma konusu olmuştur. Ortadoğu ülkelerinin bu tartışmaya yaklaşımları İsrail ile olan ilişkilerini ve dış politika yönelimlerini tayin etmiştir.

---

⁵ W. Andrew Terrill, “The Saudi-Iranian Rivalry and the Future of Middle East Security,” içinde *Rivalry in the Middle East Saudi Arabia and Iran*, ed. Mackenzie Tyler ve Anthony M. Boone, (New York: Nove Publishers, 2012), 2-19.

⁶ Gregory Gause, “Saudi Arabia: Iraq, Iran, the Regional Power Balance, and the Secterian Question,” *Strategic Insight* VI, no: 2 (Mart 2007).

⁷ Robert Mason, *Foreign Policy in Iran and Saudi Arabia: Economics and Diplomacy in the Middle East* (Londra: I.B. Tauris Press, 2015).

⁸ Simon Mabon, *Saudi Arabia and Iran: Soft Power and Rivalry in the Middle East* (New York: I.B. Tauris, 2013).

⁹ Raymond Hinnebusch, *The International Politics of Middle East* (Manchester: Manchester University Press, 2003), 9.

İran ve Suudi Arabistan, Ortadoğu bölge ülkeleri üzerinden ortak çatışma ve işbirliği merkezlerine sahiptir. Ortadoğu'nun diğer bir önemli devleti olan İsrail ile ilişkiler ve Filistin sorunu gibi kritik konulara yaklaşımlar, tarafların dış politika tercihlerinde her zaman etkili olmuştur. Bu nedenle, çalışmada İran ve Suudi Arabistan arasındaki istikrarsız ilişkiler İsrail ve Filistin sorunu üzerinden incelenmiştir. Bu çalışmada İran ve Suudi Arabistan'ın ikili ilişkilerinin İsrail ve Filistin sorunu üzerinden incelenmesi, İran ve Suudi Arabistan'ın İsrail ve Filistin'e yönelik politikalarını ele alan literatürdeki boşluğu dolduracağı düşünülmektedir.

Bu çalışmanın anlaşılmasını kolaylaştırmak için, öncelikle İsrail'in kuruluşuna giden süreç ve ortaya çıkan Filistin sorununun Ortadoğu siyasetini nasıl etkilediğine değinilecektir. Ardından İran Devrimi'ne (1979) kadar İsrail, İran ve Suudi Arabistan arasındaki ilişkiler ile devrim sonrası ilişkilerde yaşanan kutuplaşmalar ve İsrail'in İran-Suudi Arabistan ilişkilerinin şekillenmesindeki rolü analiz edilecektir. Son olarak ise Arap Baharı döneminde İran-Suudi Arabistan ikili ilişkilerindeki sorunlu alanlarda İsrail'in takındığı pozisyon ve belirlediği politikalar irdelenecektir.

2. İsrail-Filistin Sorununun Ortaya Çıkışı ve İran-Suudi Arabistan'ın Yaklaşımları

Emperyalist güçler arasında Osmanlı Devleti'nin paylaşımını öngören 1916 Sykes-Picot gizli anlaşmasında, Kuzey Filistin'in İngilizlerin yönetiminde olması ve Filistin'deki diğer bölgelerin ise uluslararası bir yönetimin kontrolünde idare edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu karardan Mekke'de bulunan Şerif Hüseyin'in haberi olmamıştır.¹⁰ Ancak Bolşeviklerin Rusya'da iktidara gelmesinden sonra bu anlaşma Moskova tarafından ifşa edilerek açığa vurulmuştur. Böylelikle Arap kabileleri emperyalist güçler tarafından kandırıldıklarını fark etmiş ve bu durum Arapların Batılı emperyalist güçlere karşı güvenini sarsmıştır.¹¹ Şerif Hüseyin'in Balfour Deklarasyonu'ndan haberdar olmasıyla İngiliz Hükümeti Şerif Hüseyin'e

---

¹⁰ William Cleveland, *Modern Ortadoğu Tarihi*, çev. Mehmet Harmancı (İstanbul: Agora Yayınevi, 2008), 182.

¹¹ Stefanos Yerasimos, *Milliyetler ve Sınırlar; Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2010), 155.

deklarasyonun Arapların endişe etmesi gereken bir madde içermediği ve Yahudi Devleti gibi iddiaların asılsız olduğunu ifade etmiştir.¹² Bu sürecin sonrasında Şerif Hüseyin ne bir Arap imparatorluğu elde edebilmiş ne de Arap dünyasının yegane lideri olabilmiştir. Ayrıca Kudüs'ün Müslümanların elinden çıkmasıyla Filistin, günümüze kadar devam eden bölgesel bir siyasi sorun olagelmıştır.¹³ İngilizler, Şerif Hüseyin'e Filistin'i Yahudilerin kontrolüne vermeyeceklerini; sadece göç etmelerine izin verdiklerini belirtmişlerdir. Bu süreçte Araplar ile Yahudiler arasında bazı yakınlaşmalar olmuş, Şerif Hüseyin'in oğlu Emir Faysal ile Dünya Siyonist Teşkilatı arasında Londra'da ittifak anlaşması imzalanmıştır. Fakat 1919 yılında Şam'da gerçekleşen Arap Milli Kongresi'nde; Filistin'in Suriye'nin bir parçası olması ve Yahudilerin göçüne izin verilmemesi kararlaştırılmıştır. Bu karar, Emir Faysal ile Siyonistlerin arasının açılmasına neden olmuştur.¹⁴ Bu dönemde toprakları kontrol edilen ve yurtsuz bırakılmaya çalışılan Filistinli Arap Müslümanlar ile yağmacı pozisyonunda olan Yahudi Siyonistler arasında silahlı çatışmalar başlamıştır. Durumu kontrol etmekte zorlanan İngiltere, çatışmaların sürdüğü Filistin Mandasından çekilme kararı almıştır. Siyonist Yahudiler, İngiltere'nin kendilerini kontrol etme çabalarına şiddet ile karşılık vermiş ve birçok İngiliz askeri Siyonist gerillaların hedefi olmuştur.¹⁵

ABD ve Suudi Arabistan arasındaki ilişkiler ise özellikle Truman'ın başkan seçilmesiyle Siyonizm çerçevesinde birtakım krizlere neden olmuştur. Filistin ve dünyanın diğer kalan bölgelerindeki Yahudilerin ABD tarafından desteklenmesi, Suud Kralı Abdülaziz bin Suud ile Amerika arasındaki ilişkilere zarar vermiştir. Bununla birlikte, Suudi Arabistan ayrıca bu dönemde Ürdün'de bulunan Şerif Hüseyin'in oğlu Emir Abdullah'ın "Büyük Suriye" projesi ve kendi saltanatına karşı bu projenin etkisi üzerine endişelenmekteydi. Bundan dolayı Abdülaziz'in güvenliği ve iktidarının devamlılığı için Filistin meselesi, Suudi Arabistan için ikinci

---

¹² James L. Gelvin, *Modern Ortadoğu Tarihi* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2016), 219.

¹³ Oral Sander, *Siyasi Tarih: İlk Çağlardan 1918'e* (İstanbul: İmge Yayınevi, 2009), 384.

¹⁴ Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi ve Arap – İsrail Savaşları (1948-1988)* (İstanbul: Kronik Kitap, 2017), 43-44.

¹⁵ David Hirst, *Küçük Devletlerden Sakının: Lübnan Ortadoğu'nun Savaş Alanı*, çev. Timur Demirtaş ve diğerleri (İstanbul: Matbuat Yayınevi, 2015), 70.

planda kalmıştır.¹⁶ Ürdün Kralı Abdullah, Filistin'in Araplar ve Yahudiler arasında taksim edildikten sonra Filistinli Arapların kendi ülkesine ilhak edilmesi için Siyonistler ile temasa geçmiştir. Bu durum Suudi Arabistan'ın ve Suriye'nin tepkisini çekerek Haziran 1946'daki Arap Ligi Konseyi toplantılarına gölge düşürmüştür.¹⁷ Bununla birlikte Suudi Arabistan Kralı Abdulaziz bin Suud o dönem, anti-Siyonist söylem ve eylemleriyle Arap dünyasında etkili bir lider haline gelmiştir.

17 Ocak 1947'de Suudi Arabistan Prensi Abdullah, Washington'da ABD Dışişleri Bakanı ile yapmış olduğu bir toplantıda Yahudi Devleti fikrine olan muhalefetini dile getirmiş ve Filistin'in bölünemeyeceğini ifade etmiştir. Ayrıca Prens Abdullah, ABD'li yetkililere Siyonizm hareketinin komünizm ile bağlantılı, anti demokratik, saldırgan ve totaliter bir yapıya sahip olduğunu belirterek ABD'nin Yahudilere olan desteğini azaltmaya çalışmıştır.¹⁸ 7 Temmuz'da Suudi Arabistan, 14 Temmuz'da ise Irak, BM Genel Sekreterliği'ne Filistin'in manda statüsünün sona erdirilmesi ve bağımsız bir Arap devleti olması için başvurmuştur. Bununla birlikte Yugoslavya ve İran ise BM'ye, Kudüs'ün başkent olmasını, Filistin'in Araplar ve Yahudiler arasında paylaşılmasını öngören bir federal devlet teklif etmişlerdir. 29 Kasım 1947 tarihinde BM Genel Kurulu'nun 181-A sayılı kararı ile Filistin'in Araplar ve Yahudiler arasında taksim edilmesi kararı alınmıştır. Bu kararla birlikte, Araplar ve Yahudiler arasındaki çatışmalar daha da şiddetlenmiştir. İran, Filistin'de Arap nüfusunun fazla olması nedeniyle bu planın Arapların lehine olduğunu ifade etmiştir. Böyle bir durumda Arapların haklarının kolay bir şekilde gasp edilmeyeceğini açıklamıştır.¹⁹

İngiltere'nin İkinci Dünya Savaşı sonrası mali iflasın eşğine gelmesi imparatorluğun birçok sömürge ve manda bölgesini terk ederek sorunu Birleşmiş Milletlere havale etmesine neden olmuştur.²⁰ Yahudi göçünün

¹⁶ Maurice Jr. Labelle, "The Only Thorn: Early Saudi-American Relations and the Question of Palestine, 1945-1949," *The Journal of The Society for Historians of American Foreign Relations* 35, no:2 (2011), 257-258.

¹⁷ Armaoğlu, *Filistin Meselesi ve Arap - İsrail Savaşları (1948-1988)*, 78.

¹⁸ A.g.e., 89.

¹⁹ Hamidreza Dehghani, "Iran's Role in Opposition to the Partition of Palestine," *The Iranian Journal of International Affairs* XXI, no:3 (Yaz 2009), 45-56.

²⁰ Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi* (Bursa: Dora Yayınları, 2014), 263-265.

Filistin’de artmasıyla Arap-Yahudi gerginliği tırmanmış, böylelikle İngilizler, Mayıs 1948’de Filistin manda yönetimini taksim planına göre devretme kararı almışlardır. 14 Mayıs’ta manda yönetiminin sona ermesinden kısa bir süre önce Ben Gurion, İsrail Devleti’nin kurulduğunu ilan etmiştir. Kuruluşundan bir gün sonra Suriye, Mısır, Lübnan ve Ürdün İsrail’e karşı savaş açmışlardır.²¹ Irak ve Suudi Arabistan ise İsrail’e herhangi bir ortak sınırı olmadığı ve askeri bir hareket başlatmadığı için bu durum sembolik olarak bir savaş açma olarak değerlendirilmiştir. İsrail’in resmi olarak kurulması; Mısır’dan Irak’a, Irak’tan Suriye’ye, Suriye’den Suudi Arabistan’a kadar etki eden yeni gelişmeleri ortaya çıkarmıştır. Örneğin yüz binlerce Filistinli Arap mülteci, kamplarda hayatını devam ettirmek zorunda kalmış, bu durum ise Ortadoğu ülkelerinin İsrail ve Filistin sorununa yönelik politikasında uzun yıllar belirleyici olmuştur.²² Suudi Arabistan, İsrail ile ekonomik, siyasi ve diplomatik hiçbir ilişki kurmamıştır ve İsrail’in 1948 yılında bağımsızlık ilanından sonra İsrail’e savaş ilan etmiştir.²³ İran ise İsrail’e savaş açmayarak gelecekte inşa edeceği ilişkileri tehlikeye sokmak istememiştir.

Birinci Arap-İsrail Savaşı sonrasında İsrail ile savaşan devletler arasında bir takım mütarekeler yapılmıştır. Irak ve Suudi Arabistan, İsrail ile doğrudan komşu olmadığı için herhangi bir mütareke imzalamamıştır.²⁴ Ayrıca İran, Filistin’in bölünmesi durumunda bölgenin uzun yıllar kargaşa ve çatışma içerisinde kalabileceği uyarısını yapmıştır.²⁵ Bununla beraber, Ortadoğu’da Batı desteğini alan ve Arap olmayan bir devletin (İsrail) kurulması, İran açısından olumlu karşılanmıştır. Bunun sebebi ise İsrail’i Araplara karşı önemli bir müttefik olarak kullanabileceği düşüncesidir. Şah’ın İsrail’i resmi olarak tanınması, Arap ülkelerinin liderleriyle Şah’ın arasında büyük sorunlar yaratacağı için Şah, İsrail ile ilişkilerini uzun yıllar gizli bir şekilde sürdürmeyi tercih etmiştir.²⁶ Birinci Arap-İsrail savaşı sonrasında

---

²¹ Sander, *Siyasi Tarih: İlk Çağlardan 1918’e*, 300.

²² Hamit Bozarlan, *Ortadoğu’nun Siyasal Sosyolojisi*, çev. Melike Işık Durmaz (İstanbul: İletişim Yayınları, 2016), 49.

²³ Rene Rieger, “Saudi Arabia’ Relations With Israel and Palestine,” içinde *Saudi Arabian Foreign Policy*, ed. Neil Partrick, (Londra: I.B.Tauris, 2016), 150.

²⁴ Armaoğlu, *Filistin Meselesi ve Arap – İsrail Savaşları (1948-1988)*, 108.

²⁵ “UN Special Committee on Palestine, Recommendations to the General Assembly,” 3 Eylül 1947.

²⁶ Trita Parsi, *Treacherous Alliance: The Secret Dealings of Israel, Iran and the United States* (Londra: Yale University Press, 2007), 20-21.

İsrail ve Araplar arasında mevcut olan problemlerin arasına İsrail'in işgal ettiği topraklar, her iki ulus ve din için kutsal önemi olan Kudüs'ün statüsü, Filistin sınırları içerisinde yer değiştiren veya Arap ülkelerine sığınmak zorunda kalan mülteci meselesi gibi önemli sorunlar da eklenmiştir.

3. İran ve Suudi Arabistan'ın İsrail ile Çelişkili İlişkileri

İran ve İsrail, herhangi bir ortak sınıra sahip olmadığı gibi bu iki devletin Ortadoğu'daki jeopolitik öncelikleri de zaman içerisinde farklılık göstermektedir. İran, öncelik olarak Basra Körfezi ve Hazar Denizi'ne yoğun ilgi gösterirken İsrail ise Akdeniz ve Kızıldeniz civarını birinci derecede önemli çıkar havzası olarak görmektedir. Ayrıca, Ortadoğu'nun Arap olmayan bu iki ülkesinin Soğuk Savaş döneminde, ortak çıkarlara dayalı olarak gayri resmi ittifak içinde oldukları bilinmektedir.²⁷ Bununla birlikte, 1980 yılı sonrası ise, Irak, Suriye, Lübnan ve Suriye'yi içine alan Levant bölgesinde İran ve İsrail arasındaki rekabet giderek sertleşmiştir.²⁸ İran'ın İsrail'i resmi olarak tanıması ve ikili ilişkilerini geliştirmesi, birçok Arap devletini uzun yıllar rahatsız etmiştir. Suudi Arabistan ise, İran'ın İsrail ile ilişkisinden rahatsızlık duyduğunu birçok kez vurgulamıştır. Suudi Arabistan, Soğuk Savaş konjonktüründe İran ile kesişen bölgesel çıkarları nedeniyle Tahran ile ilişkilerini zedelememeye çalışmış ve Amerikan liderliğindeki Sovyet karşıtı cepheye zarar vermek istememiştir.²⁹

İran'ın İsrail ile ilişkilerini geliştirmeye çalışması bazı Arap ülkelerinin tepkilerini çekmiştir. Hatta bu durum Arap ülkelerinin İran'ı kınamalarına ve bazen İran ile diplomatik ilişkilerini kesmelerine sebep olmuştur. Suudi Arabistan ise İran ile bölge ülkelerinin diplomatik ilişkilerini kesmesine karşı çıkmıştır. Fakat Riyad, İsrail'e Arap ülkelerinin satmadığı petrolü İran'ın satmasına da tepki göstermiştir.³⁰ Bununla birlikte, İran'da Ayetullah Keşani gibi bazı ulemalar İsrail'in dünyadaki Siyonist Yahudiler tarafından

---

²⁷ Mohammad Reza Djalili and Thierry Kellner, *100 Soruda İran*, çev. Reşat Üzmen (İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2017), 191.

²⁸ Aram Nerguizian, "The Struggle for the Levant: Geopolitical Battles and the Quest for Stability," *CSIS Report*, 2014

²⁹ Saeed M. Badeeb, *Saudi -Iranian Relations: 1932-1982* (Londra: Centre for Arab and Iranian Studies, 1993), 122.

³⁰ Cavid Veliyev, "Suudi Arabistan-İran İlişkileri," içinde *Kaosu Doğru İran*, ed. Osman Metin Öztürk ve Yalçın Sarıkaya (Ankara: Fark Yayınları, 2006), 419.

desteklendiği belirtmiş ve İsrail'deki Yahudilere karşı savaşmanın bütün Müslümanlara farz olduğu ifade etmiştir. Ayrıca, İran hükümetinin İsrail'e karşı açılan savaşa destek vermemesi durumunda İranlı Müslümanların örgütlenerek İsrail'e karşı mücadele etmesi gerektiği yönünde fetva çıkarmıştır.³¹ Musaddık'ın 1951 yılında İran'da Başbakan olduğu döneme kadar buradaki mollaların bir kısmı, İsrail karşıtı protestolarına devam etmiştir. Musaddık ise İsrail gerçeğini kabul etmekle birlikte Filistin'in işgal bölgesinde kalan İran konsoloslughunu kapatma kararı almıştır.³² Başbakan Musaddık'ın 1953 yılında İngiliz-Amerikan ortak darbesiyle devrilmesinden sonra İran'a geri dönen Şah Muhammed Rıza, Amerika ve Batı dünyasına daha fazla güven verme adına İsrail ile ilişkilerini Musaddık öncesi dönemden daha da ileri seviyeye taşımayı tercih etmiştir.

İsrail'in İran'dan yüksek oranda petrol alımında bulunmasının yanı sıra bu işi kolaylaştırmak için Mısır'ın kontrolündeki Süveyş Kanalı'nı devre dışı bırakarak Akabe Körfezinden Eliat ve Ashkelon'a petrol boru hattı döşemesi İran Şahı'nın Araplar ile ilişkilerine zarar vermiştir.³³ İsrail, bu süreçte İran'a yüksek teknoloji aktarımı, Amerika'dan gelen finans yardımının devamlılığının sağlaması ve Arap milliyetçiliğinin sınırlandırılması konusunda önemli bir müttefik olmuştur. Suudi Arabistan ise İsrail'in Ortadoğu'daki politikalarını sert bir şekilde kınamayı tercih etmiştir. Fakat bu kınamanın, İsrail'e ciddi bir tepki vermekten ziyade kendi vatandaşlarını teskin etmek ve Filistin davasına duyarlı Arap kamuoyunun gözünde kendi itibarını korumak için yapıldığı söylenebilir.

Ortadoğu'nun Sovyet nüfuz alanı olmasını engellemek için Amerika tarafından desteklenen Bağdat Paketi'nin Suudi Arabistan, Mısır ve Suriye; emperyalist bir proje olduğu iddiasıyla engellemeye çalışırken İran, Pakt'a taraf olmayı tercih etmiştir. İsrail'in güvenliğine karşı kurulmuş olduğu ve paktın Araplar tarafından desteklenerek İsrail'e karşı saldırgan bir tavır takınacakları yönündedir.³⁴ Suudi Arabistan Kralı Suud, Bağdat Paketi'nin İsrail'in bölgedeki konumunun güçlenmesine ve Arap dünyası arasında

---

³¹ Kenneth Pollack, *Unthinkable: Iran, the Bomb, and American Strategy* (New York: Simon& Schuster Paperback, 2013), 169.

³² Dehghani, "Iran's Role in Opposition to the Partition of Palestine," 72.

³³ Parsi, *Treacherous Alliance: The Secret Dealings of Israel, Iran and the United States*, 23.

³⁴ Armaoğlu, *Filistin Meselesi ve Arap – İsrail Savaşları (1948-1988)*, 126.

ayrılıkların derinleşmesine neden olacağı için pakta taraf olmaya şiddetle karşı çıkmıştır. Nasır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirmesinin ardından çıkan çatışmada Şah, İngiltere, Fransa ve İsrail'i eleştirmekten uzak durmayı tercih etmiştir.³⁵ Suudi Arabistan başta olmak üzere diğer Arap ülkeleri, Süveyş Krizi sonrasında İsrail ile ilişkilerine son vermesi ve İsrail karşıtı saflarına için İran'ı zorlamışlardır. İran Şahı bu yöndeki teklifleri kabul etmeyerek İsrail ile olan ilişkilerini devam ettirmeyi tercih etmiştir.

Mısır'dan sonra Irak'ın monarşi yapısının 1958 yılında bir darbe ile ortadan kalkması ve Sovyet destekli bir iktidarın gelmesi, gerek İran ve Suudi Arabistan gerekse de İsrail tarafından önemsenmesi gereken öncelikli bir tehdit olarak görülmüştür.³⁶ Irak'ın hem İsrail hem de İran'a karşı önemli tehdit oluşturması, özellikle güvenlik alanında İran-İsrail askeri işbirliğinin gelişmesine fırsat vermiştir. Bağdat Hükümeti ile Iraklı Kürtler arasında çıkan çatışmada İran ve İsrail'in Irak Kürtlerini destekleyerek Bağdat'ı zayıflatmaya çalışması bunun en bariz örneğini oluşturmaktadır.³⁷ Bu noktada İsrail, İran ve Suudi Arabistan'ın Mısır ve Irak karşıtlığı üzerinden ortak çıkar inşa etmeleri, bu devletlerin birbirlerine daha ılımlı yaklaşmalarına neden olmuştur. İran ve Suudi Arabistan'ın monarşi rejimine sahip olması, rejimlerinin varlığını korumak ve güçlendirmek isteyen elitlerin ortak güvenlik paradigması çerçevesinde ilişkilerini devam ettirmesi, Ortadoğu'da sol ve devrimci grupların iktidara gelmesiyle birlikte bu devletlerin ılımlı ilişkilerini daha da güçlendirecektir.

BM Güvenlik Konseyi 22 Kasım 1967 tarihinde 242 sayılı kararı kabul ederek “savaş ile toprak elde etmenin meşru olmadığını ve İsrail askeri güçlerinin işgal ettiği bölgelerden çekilmesi gerektiğini” talep etmiştir. Bu karar Mısır, Ürdün ve İsrail tarafından kabul edilse de Suriye ve Filistin'deki örgütler tarafından reddedilmiştir.³⁸ 1967 Savaşı sonrasında Suudi Arabistan ile birlikte Kuveyt ve Libya gibi devletler Mısır'ın askeri teçhizatlarını yenileme ve askeri unsurlarını tekrardan toparlaması için

³⁵ Banafsheh Keynoush, *Saudi Arabia and Iran Friends or Foes?* (Londra: Palgrave Macmillan, 2016), 68-70.

³⁶ R.K. Ramazani, “Iran and the Arab-Israeli Conflict,” *Middle East Journal* 32, no: 4 (Sonbahar, 1978), 416.

³⁷ Engin Koç, “Relations Between U.S. and Northern Iraqi Kurds in Wake of Cold War,” içinde *Kürdoloji* 2, ed. Hasan Karacan (Ankara: Yargı Yayınevi, 2016), 345-350.

³⁸ Cleveland, *Modern Ortadoğu Tarihi*, 380.

düzenli yardımlarda bulunmuştur.³⁹ Nasır, 1967 Savaşı'ndan yenik çıkması sonucunda Suudi Arabistan başta olmak üzere Yemen ve Umman üzerinden sorunlar yaşadığı İran'la ilişkilerini düzeltme ve diplomatik bağlantılarını yeniden tesis etme kararı almıştır. İran ise İsrail'in işgal etmiş olduğu topraklardan çıkması gerektiğine ilişkin BM Güvenlik Konseyi'nin 242 sayılı kararını Arapların lehine olacak şekilde desteklemiştir.

Şah, kendi topraklarına coğrafi uzaklığı nedeniyle İsrail'i, İran'a yönelik doğrudan bir tehdit olarak görmemiştir. Bununla birlikte İsrail yönetimini Ortadoğu'da tek başına hegemon bir güç olarak da görmek istememiştir. Fakat İran'ın tarihsel rakipleri olan Araplara karşı İsrail'in caydırıcı bir güç olması, Arap-Fars nüfuz yarışında İran'a kolaylık sağlayacağı için onunla ilişkiler sürdürülmüştür.⁴⁰ 1973 Savaşında İran, 1967 Savaşı'ndakinin aksine Araplar ile ilişkilerini geliştirmiş ve hatta İsrail ile savaşan Arap ülkelere tıbbi yardım malzemeleri göndermiştir. Suudi Arabistan ise savaşan ülkelere pilot ve uçak göndererek bu ülkelerin lojistik ihtiyaçlarına destek olmuştur. İran, savaş esnasında önemli bir inisiyatif olarak Sovyetlerden Araplara gönderilen uçaklara hava sahasını açmıştır. Ayrıca İran vatandaşı olan ve İsrail'in saflarında gönüllü olarak savaşmak isteyen Yahudilerin İsrail'e gitmelerine de engel olmuştur.⁴¹ 1973 Savaşı esnasında İran'ın Araplara yardım etmesinin en önemli nedenlerinden birisi, İngiltere'nin Basra Körfezi'nden askerlerini çekmesi sonrası burada ortaya çıkan güç boşluğunu kendisinin pürüzsüz bir şekilde doldurmak istemesi olmuştur. Bununla birlikte İran, İsrail'e destek veren ülkelere karşı Suudi Arabistan'ın başını çekmiş olduğu petrol ambargosuna katılmayı reddetmiş ve bu durumu fırsata çevirerek petrol gelirlerini yükseltmeyi başarmıştır.⁴²

Mısır lideri Enver Sedat, İsrail gerçeğini kabul ederek 1967 Savaşı'nda kaybettiği topraklarını geri almak için İsrail'le masaya oturmaya karar vermiştir. 1979 Camp David Anlaşması olarak bilinen ve Mısır'ın İsrail'i tanıması ile sonuçlanan bu süreç, Suudi Arabistan tarafından ilk aşamada kabul görmemiş; hatta eleştirilmiştir.⁴³ İsrail ile sürdürülen barış girişimleri, Suudi Arabistan ve Mısır arasındaki ilişkileri hızlı bir şekilde bozmuştur. Ayrıca Suudi Arabistan'ın Mısır'a yapmış olduğu ekonomik yardımları

---

³⁹ Gelvin, *Modern Ortadoğu Tarihi*, 334.

⁴⁰ Parsi, *Treacherous Alliance: The Secret Dealings of Israel, Iran and the United States*, 30.

⁴¹ Ramazani, "Iran and the Arab-Israeli Conflict," 419.

⁴² Keynough, *Saudi Arabia and Iran Friends or Foes?*, 91

⁴³ Shlomo Avineri, "Beyond Camp David," *Foreign Policy*, no: 46 (Bahar, 1982), 28-30.

durdurma kararı almasına da neden olmuştur.⁴⁴ Bununla birlikte ilerleyen yıllarda kamuoyuna açıklanan Amerikan istihbarat belgeleriyle Camp David Anlaşması sürecinde Suudi Arabistan'ın perde arkasından Mısır'a destek sağladığı ortaya çıkmıştır.⁴⁵ İsrail'le ticari, askeri ve siyasi ilişkilere sahip olan İran ise gelişmeleri olumlu karşılamıştır.

4. Devrim Sonrası İran'ın Suudi Arabistan'la İlişkilerinin Kutuplaşmasında İsrail Faktörü ve Filistin Sorunu

Devrim sonrası İran'ın resmi devlet söylemlerinde en önemli vurgular, küresel bir İslam hükümetinin tesis edilmesiyle birlikte dünyanın neresinde olursa olsun ezilenlerin müstekbirlere (ezenlere) karşı desteklenmesi üzerine olmuştur.⁴⁶ Ayrıca İran'ın bağımsızlık ve toprak bütünlüğünün savunulması, dünyanın her tarafında yaşayan Müslümanların haklarının korunması ve İran Devrim ilkelerinin ihraç edilmesi diğer en öne çıkan söylemler arasındadır.⁴⁷ Şah dönemi İran devlet kimliği, laik ve Batı'ya yakın bir izlenime sahipken 1979 İran Devrimi sonrasında İslam ve anti Batıcılık unsuru, İran dış politikasının en belirleyici tarafı olmuştur.⁴⁸ İran Devrimi'nin önemli motivasyon kaynakları arasında Filistin sorunu ile bu meseleye mesafeli olan Şah rejiminin İsrail'e verdiği destek yer almıştır.⁴⁹ Devrim sonrası 18 Şubat tarihinde, İran'la İsrail'in diplomatik ilişkileri aniden kesilmiş; Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) lideri Yaser Arafat, Tahran'a resmi düzeyde davet edilmiştir.⁵⁰ Devrim sonrası İran-

⁴⁴ Alexei Vassiliev, *The History of Saudi Arabia* (Londra: Saqi Press, 1998), 822.

⁴⁵ "Camp David: Saudi Arabia Secretly Supported Landmark Negotiations," *Middle East Monitor*, 3 Haziran 2018.

⁴⁶ Christin Marschall, *Iran's Persian Gulf Policy From Khomeini to Khatami* (Londra: Rotledge Curzon, 2003),11; David Menashri, "Khomeini's Vision: Nationalism or World Order?," içinde *The Iranian Revolution and the Muslim World*, ed. David Menashri (Boulder: Westview Press, 1990), 45.

⁴⁷ Nasır Kashef Asl, "İran İslam Cumhuriyeti Dış Politikasının Oluşumunu Etkileyen Etmeler: Bir İranlı Görüşü", içinde *Ortadoğu Siyasetinde İran*, ed. Türel Yılmaz ve Mehmet Şahin (Ankara: Barış Kitap, 2011), 142-143.

⁴⁸ Yücel Bozdağlıoğlu, *Turkish Foreign Policy and Turkish Identity* (New York: Routledge, 2003), 29.

⁴⁹ Gürkan Biçen, "Ayetullah Humeyni'nin 1980 Öncesi Söyleminde İran İslam İnkılabının Meşruiyet Temeli Olarak Siyonist Rejim Problemi," *İran Çalışmaları Dergisi* 1, No:1, (Bahar 2017), 54.

⁵⁰ Sander, *Siyasi Tarih: İlk Çağlardan 1918'e*, 558.

İsrail ilişkilerinin bozulmasıyla birlikte İran-FKÖ ilişkileri hızlı bir şekilde gelişmeye başlamıştır. İran'da istenmeyen adam konumuna gelen İsraili diplomatların yerini FKÖ temsilcileri almıştır. İsrail büyükelçilik binasına Filistin bayrağı çekilerek bu bina FKÖ'nün İran temsilciliğine dönüştürülmüştür. Ayrıca Humeyni, Ramazan ayının son gününü "Kudüs günü" olarak ilan ederek İran toplumunun Filistin sorununa ilgi duymasını sağlamıştır.⁵¹

İran Devrimi hiç şüphesiz, Filistin sorununun İran kamuoyunda tanıtılmasında da önemli bir rol oynamıştır. Devrim öncesi Filistin meselesi, İran'da resmi ideolojinin de dayatmasıyla, genellikle Arap halklarına özgü dini, kültürel ve etnik bir meselesinin uzantısı olarak kabul edilmiştir. Devrim sonrasında "Filistin sorununun sadece Araplara ait değil Müslümanlara ait bir mesele" olduğu konusunun sık sık tartışma platformlarına sunulması, Filistin sorununun İran toplumu tarafından güncel konular arasında tartışılmasını sağlamıştır. Bu gelişmeler Filistin meselesini öncelikli olarak Arap dünyasının iç meselesi olarak kabul eden Suudi Arabistan ve Irak gibi ülkelerle İran'ın sorunlu ilişkiler yaşamasının önemli nedenlerinden birisi olacaktır.

Devrimden iki ay sonra Humeyni, Camp David Anlaşması nedeniyle Mısır'la ilişkilerini kesme kararı almış; Mısır'a gizli destek veren Suudi Arabistan gibi ülkeleri "Siyonizme hizmet ve İsrail ajanlığı" ile suçlamıştır.⁵² Eş zamanlı olarak İranlı devlet yetkilileri kendi vatandaşları olan Yahudilerle de bazı sorunlar yaşamaya başlamıştır. İranlı Yahudi cemaatinin büyük bir kısmı, 1948 yılından sonra İsrail'e göç etse de bir kısmı İran'da yaşamaya devam etmiştir. Ayrıca bu kişiler İran'a kültürel, ekonomik ve edebiyat alanında oldukça katkı sağlamıştır.⁵³ Bununla beraber Devrim sonrasında İran'ın giderek seküler bir yapıdan dini bir yapıya evrilmesi ve devletin inanç özgürlüğü ve yaşam tarzı alanlarına daha fazla müdahale etmesi neticesinde birçok İranlı Yahudi, ülkelerini

---

⁵¹ Fatma Aslı Kelkitli, "İdealizm ve Realizm Sarkacında Soğuk savaş Sonrası İran Dış Politikası," içinde *Orta Doğu Analizi: İki Kutuplu Sistem Sonrası Orta Doğu ve Arap Baharı*, ed. Hasret Çomak ve Caner Sancaktar, (İstanbul: Beta Yayıncılık 2014), 223.

⁵² Dehghani, "Iran's Role in Opposition to the Partition of Palestine," 76.

⁵³ Hamid Dabashi, *İran: Ketlenmiş Halk*, çev. Emine Ayhan, (İstanbul : Metis Yayınları, 2008), 166.

terk ederek İsrail'e yerleşmiştir.⁵⁴

İran'da devrim sonrası süreçte toplumsal uzlaşmanın bir anda sağlanamaması ve Saddam Hüseyin'in Körfez ülkelerinden destek alması Irak'ın İran'a saldırma kararı almasını kolaylaştırmıştır. İran'ın Irak ile savaşında, askeri malzemelerde tedarik sıkıntısı yaşaması ve bunun Amerika ve İsrail tarafından giderilmesiyle İran Gate (İran-Kontra) skandalı olarak bilinen olay ortaya çıkmıştır.⁵⁵ Bu skandal savaşın dolaylı tarafı olan Suudi Arabistan tarafından eleştirilse de ilerleyen yıllarda ABD-İran arasında yapılan bu anlaşmadan Riyad'ın da haberi olduğu ortaya çıkacaktır.⁵⁶ İran Gate skandalının ortaya çıkması ile İran-İsrail gizli ilişkileri de su yüzüne çıkmıştır. İran'ın İsrail'den 250 çift uçak lastiği alması, ABD yapımı M-48 tanklarının parçalarının tedariki, Temmuz 1981 tarihinde İsrail'den İran'a silah sevkiyatı yapan kargo uçağının Ermenistan'da düşmesi gibi meseleler; İran Devrimi'nin İsrail karşıtlığındaki pozisyonuna zarar vermiştir.⁵⁷ Bu olay, Irak ile Irak'a destek veren Suudi Arabistan başta olmak üzere diğer Körfez Arap devletleri tarafından savaş süresince İsrail'in İran'ı desteklediği yönünde propaganda yapmasını kolaylaştırmıştır.

Devrim sonrası İran'ın dini ve siyasi lideri olan Humeyni, Suudi Arabistan'ın sınırlarında icra edilen Hac ibadetini oldukça pragmatist bir şekilde kullanmaya çalışmıştır. Humeyni, özellikle İslam'ın kutsal mekanlarının Suudi Arabistan ile onun benimsemiş olduğu Vehhabilik itikadının egemenliğinde olmaması gerektiğini savunmuştur. Suudi Arabistanlı yetkililer, Humeyni'nin bu radikal söylemlerine sert tepki vermiş ve İran'ın bu iddialarına karşılık önlem almak için monarşinin başındaki Kralın unvanı, "İki Kutsal Mekanın Muhafızı" şeklinde değiştirmiştir.⁵⁸ Humeyni, 1979 yılında eski bir *İhvan* üyesi olan Ibn Cuheyman'ın Kabe'yi işgal girişimine oldukça sert ve radikal bir tepki vermiş ve Suud yönetimini suçlamıştır.

⁵⁴ Haggai Ram, "Between Homeland and Exile: Iranian Jewry in Zionist/Israeli Political Thought," *British Journal of Middle Eastern Studies* 35, no. 1 (Nisan, 2008), 1-20.

⁵⁵ Gawdat Bahgat, "The Islamic Republic and the Jewish State," *Israel Affairs* 11, no. 3, (2005), 524.

⁵⁶ "Understanding Iran-Contra Affairs," 9 Eylül 2019.

⁵⁷ Gökhan Bacık, "İran ve İsrail: Motivasyonel Yapılar ve Dış Politika (199-2008)," içinde *Ortadoğu'da Güç Savaşları Hedef Neden İran?*, ed. Mehmet Tuncel, (İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2008), 87.

⁵⁸ Toby Matthiesen, *The Other Saudis* (New York: Cambridge University Press, 2015), 128.

Ayrıca radyo-televizyon kanalları aracılığıyla ironik bir şekilde, Kabe'yi işgale yeltenen kişilerin ABD ve İsrail askerleri olduğu, Suud rejiminin de bunlara karşı herhangi bir önlem almadığına yönelik propaganda yapmıştır. Humeyni, ayrıca Müslümanların İsrail'e ve Amerika'ya karşı topyekûn bir savaş açmasının gerektiğini ifade etmiştir.⁵⁹ İran, Amerikalı Siyonist güçler tarafından Kabe'nin işgal edildiği propagandası yaparak Suudi Arabistan'ın İslam dünyasındaki merkezi konumunu zayıflatmaya çalışmıştır. Suudi Arabistan ise bu kişilerin İslam'ın ilk yıllarındaki sapkın Harici ve Şiiilerden esinlenerek bu eylemi yaptıklarını iddia etmiştir.

İran, Humeyni sonrası gelen Rafsancani'nin liderliğinde ideolojik politiklardan ziyade pragmatik politikalara yönelmiş olsa da yurtdışında desteklemiş olduğu milis örgütlere desteğini sürdürmeye devam etmiştir. İran gerek Oslo süreci gerekse 1993 Filistin-İsrail görüşmelerine destek vermemiş ve bu gelişmeleri Filistin davasına ve Filistinlilere ihanet etmek olarak görmüştür.⁶⁰ Ayrıca İran, Suriye ile birlikte Lübnan'da Hizbullah örgütünü İsrail ve Suudi Arabistan'ın desteklediği gruplara karşı finansal ve askeri kaynaklarla desteklemeye devam etmiştir.⁶¹ İran, Devrim sonrası süreçten günümüze İsrail ve Araplar arasında oluşabilecek uzlaşma çabalarını Arap dünyasındaki vekil bağlantılarını kullanarak kışkırtmayı başarmış ve hatta bu vekil örgütler aracılığıyla Körfez'deki Arapların bir kısmına önemli zararlar vermiştir.⁶² 1996 yılında Khobar Kuleleleri'nin bombalanmasıyla anılan ve 19 Amerikan askerinin ölümüne neden olan saldırılardan sorumlu tutulan İran destekli "Hicaz Hizbullahı" hareketi, Suudi Arabistan tarafından bölge ülkelerinin Amerika ile ilişkilerine sabote etme girişimi olarak algılanmış ve İran'a yönelik ekonomik ve siyasi yaptırım kararı almıştır.

İran, Filistin'deki İsrail karşıtı Sünni örgütlerle her zaman güçlü ilişkilere

---

⁵⁹ Mehmet Ali Büyükkara, *Geçmişten Günümüze Kabe'nin İşgali* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2015), 140.

⁶⁰ Trita Parsi, "Israel-Iranian Relations Assessed: Strategic Competition from the Power Cycle Perspective," *Iranian Studies* 38, no: 2 (2005), 246.

⁶¹ Shaul Bakhash, "Historical Settings," içinde *Iran a Country Study*, ed. Glenn E. Curtis and Eric Hooglund, (Washington: Library of Congress Cataloging, 2008), 71.; Fred Halliday, "Iran and the Middle East: Foreign Policy and Domestic Change," *Middle East Report*, no: 220 (Sonbahar, 2001), 220.

⁶² Itamar Rabinovich, *Waging Peace: Israel and Arabs:1948-2003*, (New Jersey: Princeton University Press, 2004), 29.

sahip olmuştur. İran, özellikle Hamas ve İslami Cihat üzerindeki etkisiyle Filistin sorununda önemli bir aktör olduğunu göstermeye çalışmaktadır.⁶³ Filistin sorununun çözümü konusunda İran'ın devrim sonrası radikal tutumu ve bu tutumun İslam toplumlarının birçoğu tarafından benimsenmesi, Tahran'ın Filistin sorunu bağlamındaki etkisini gösteren bir diğer önemli nokta olmaktadır.⁶⁴ Suudi Arabistan ise Hamas'ı İran'ın bölge politikalarına nüfuz etmesinin önemli bir aracı olarak gördüğü için bu örgüte karşı olumlu yaklaşmamaktadır. Ayrıca Hamas'ı Arap-İsrail sorununda FKÖ'den bağımsız bir şekilde davranan, İsrail'e karşı bölünmüşlüğü derinleştiren bir örgüt olarak görmektedir. İran ise, Hamas ve diğer Sünni örgütleri Filistin meselesinde İsrail'e karşı destekleyerek İslam dünyasına yönelik mezhep üstü bir imaj vermeye çalışmaktadır.

İsrail'in 2000 yılında işgal ettiği bölgelerden çıkmasıyla birlikte Lübnan'da Hizbullah ve Suriye karşıtı cephenin (Suudi Arabistan'ın da desteği ile) Hizbullah'ın silahsızlandırılması ve Suriye'nin en kısa zamanda Lübnan'dan askerlerini geri çekmesini talep etmiştir. Bu talepte bulunmasının İsrail'in işgali ve müdahalesi nedeniyle kurulan Hizbullah'ın varlığına ihtiyaç kalmadığı iddiası etkili olmuştur.⁶⁵ Fakat İran, bu talepleri direniş cephesine zarar vermek ve Siyonizmle işbirliğinin açık ifadesi olarak algılamıştır. Suudi Arabistan ayrıca, 2006 Hizbullah-İsrail Savaşı'nı Hizbullah'ın İsrail'e karşı sorumsuzca davranışlarının Lübnan halkına acı tecrübeler ve yıkım yaşatması olarak değerlendirmiştir.⁶⁶ 2006 Hizbullah-İsrail çatışmalarında, Hizbullah'ın İsrail karşısında güçlü bir mukavemet göstermesi Suudi Arabistan'da yaşayan Şiiilerin desteğini kazanmasını sağlamıştır. Suudi Arabistan'daki Şiiiler savaşın ilk günlerinden itibaren mitingler düzenleyerek Hizbullah'ın mücadelesine destek vermişlerdir. Suudi Arabistanlı Şiiilerin hükümet ile arasını açan bu gelişmeler neticesinde Kral Abdullah, Şiiilere yönelik reform hareketlerini azaltma kararı almıştır.⁶⁷ Hizbullah-İsrail Savaşı, Hizbullah'ın Lübnan merkezi hükümetinde daha fazla güçlenmesini kolaylaştırmıştır. Hamas'ın

⁶³ Arif Keskin, "Şii Jeopolitiği ve İran," içinde *Ortadoğu'da Güç Savaşları Hedef Neden İran?*, ed. Mehmet Tuncel, (İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2008), 59.

⁶⁴ İhsan D. Dağı, *Orta Doğu'da İslam ve Siyaset*, (İstanbul: Boyut Kitapları, 2002), 62.

⁶⁵ Frederic Wehrey ve diğerleri, *Saudi Iranian Relations Since the Fall of Saddam*, (Pittsburgh: RAND Corporation, 2009), 75-79.

⁶⁶ Halliday, "Iran and the Middle East: Foreign Policy and Domestic Change," 220

⁶⁷ Toby Jones, "The Iraq Effect in Saudi Arabia," *Middle East Report*, no:237, (Kış 2005), 30.

İran'ın da desteğiyle Filistin seçimlerinden galip çıkması ve İran nükleer programının gelişim göstermesi, Suudi Arabistan tarafından İran'ın bölgede hegemon güç olma çabası olarak görülmüştür.⁶⁸

2000 yılında Ariel Şaron'un Tapınak Tepesine düzenlediği ziyaret sonucunda Filistinli Araplar tarafından İsrail'e yönelik protestolar başlamış ve bu eylemler İkinci İntifada olarak adlandırılmıştır. Bu süreçte Suudi Arabistan, destek olmak amacıyla Filistinlilere 1 milyar dolardan fazla finansal yardım sağlamıştır.⁶⁹ El Aksa Vakfı (Al Aqsa Found) tarafından toplanan yardım paraları; şehit aileleri, yaralılar ve hapisanede kalanların ailelerine verilmiştir. Suudi Arabistan medyası da olayı günlerce medyaya yansıtarak kamuoyunu bilinçlendirmeye çalışmıştır.⁷⁰ 2002 yılında Suudi Arabistan tarafından "Arap Barış İnisiyatifi" adlı teklif yerine ortaya atılmıştır. İsrail ile Arap devletlerin arasındaki sorunların giderilmesi için İsrail'in işgal ettiği topraklardan geri çekilmesi karşısında barış anlaşması imzalayacaklarını öne sürmüş ancak bu teklif taraflar arasında ciddiye alınmamıştır.⁷¹ İran ise Arap Devletlerinin İsrail'i tanıyacağı kararına çok sert cevap vererek Suudi Arabistan başta olmak üzere karara destek olan Arapları, Filistin davasına ihanet etmekle suçlamıştır. Fakat bu inisiyatif girişimi İsrail ve Suudi Arabistan arasındaki fiili (de facto) ilişkilerin gelişmesinde ve İran'a karşı işbirliği yapmalarında önemli bir başlangıç olmuştur.

Ahmedinejat'ın İran Cumhurbaşkanı olması ile birlikte İran, Arap kamuoyunun ve özellikle Körfez'deki Şii Arapların desteğini kazanabilmek için Filistin sorununa daha çok yoğunlaşmıştır. İran'ın Lübnan, Irak ve Filistin'de giderek nüfuz elde etmesinden Suudi Arabistan ciddi derecede endişe duymuştur. Hatta bazı Suudi Arabistanlı gazeteler İran'ın İsrail'den daha büyük bir tehlike olduğuna ilişkin haberler yapmışlardır.⁷² İsrail-Filistin sorununda Ahmedinejad'ın Filistinlilerin yanında daha

---

68 Gregory Gause, "Saudi Arabia: Iraq, Iran, the Regional Power Balance, and the Secterian Question," *Strategic Insight* VI, no: 2 (Mart 2007)

69 Steven Stalinsky, "Saudi Royal Family's Financial Support to the Palestinians 1993-2003: More than 15 Billion Riyals (\$4Billion U.S.) Given to 'Mujahideen Fighters and Families of Martyrs,'" *MEMRI*, 2 Haziran 2003.

70 Thomas Hegghammer, *Jihad in Saudi Arabia Violence and Pan-Islamism Since 1979*, (New York: Cambridge University Press, 2010), 80.

71 Itamar Rabinovich, *Waging Peace: Israel and Arabs: 1948-2003*, 201.

72 Waaike Warnaar, *Iranian Foreign Policy During Ahmadinejad Ideology and Actions*, (New York: Palgrave Macmillian, 2013), 117.

net bir şekilde durması, hem İran'ın hem de Ahmedinejad'ın imajını güçlendirmiştir. Suudi Arabistan'ın 2002 Barış İnisiyatifi ve İsrail ile masaya oturulması teklifi, Suudi Arabistan-Hamas ilişkilerini bozarken İran-Hamas ilişkilerini güçlendirmiştir.⁷³ İsrail'in yok edilmesine yönelik radikal söylemlere sahip olan Ahmedinejad'ın lider olması, Filistin sorununun gelişimini de etkilemiştir. İran'ın desteği sonucu Filistin'deki parlamento seçimlerinde İsrail'in varlığını kabul etmeyen Hamas'ın galip gelmesi, İsrail-Filistin sorununda İran'ın etkisini göstermiştir.⁷⁴ Bu süreçte Suudi Arabistan, Hamas ve İran muhalifi olan FKÖ'yü desteklemeye ve İran'ın politikalarını eleştirmeye devam etmiştir.

5. 2010 Sonrası İran ve Suudi Arabistan Rekabeti ve İsrail'in Bölgede Artan Etkisi

Arap Baharı'nın başlangıcında Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da yaşanan gelişmeler İran, Suudi Arabistan ve İsrail tarafından oldukça karmaşık bir şekilde karşılanmıştır. İran, Arap Baharı'nın etkisini kullanarak vekil güçleriyle sahada güçlü bir şekilde tutunmaya çalışıp Irak ve Suriye gibi ülkelerde nüfuzunu arttırmayı önclemiştir. Suudi Arabistan ise Mısır'da Müslüman Kardeşler'in önemli rol oynadığı halk hareketlerini kendisi ve diğer bazı Körfez monarşileri için tehdit olarak görmüştür. Ancak Suriye'de İran karşısında bir adım öne geçmek ve Tahran'ı sınırlandırmak için Beşşar Esat karşıtı muhalefeti desteklemeyi tercih etmiştir. İsrail ise Mısır'da iktidara gelen ve Hamas'la ideolojik yakınlığı bulunan Müslüman Kardeşleri, kendi güvenliği açısından önemli bir tehdit olarak algılamıştır. Bununla birlikte İsrail'in Suriye ve Lübnan'da Hizbullah aracılığıyla giderek güçlenen İran'dan da stratejik tehdit algısı yükselmiştir. Bu da İsrail'in Körfez ülkeleriyle var olan ilişkilerini daha da güçlendirmesini ve ortak düşman İran'a karşı bunların iş birliği yapmalarını kolaylaştırmıştır. İran ve Suudi Arabistan ilişkilerinin giderek kötüleşmesi ve çıkar çatışmasının yükselmesi, bu ülkelere yakın olan ve vekil konumunda bulunan ülke ve grupların arasındaki bölünmeyi de körüklemiştir.

---

73 Birol Baskan, *Turkey and Qatar in the Tangled Geopolitics of the Middle East*, (New York, Palgrave Macmillian, 2016), 19.

74 Peter Galbraith, *Irak'ın Sonu Ulus Devletlerin Çöküşü mü?*, çev. Mehmet Murat İnceayan, (İstanbul: Doğan Kitap, 2007), 82.

2010 sonrası Ortadoğu’da yaşanan bazı gelişmeler, Suudi Arabistan ve İsrail’i ortak çıkarlar çerçevesinde birbirine yakınlaştırmıştır. Hizbullah’ın Lübnan ve Suriye’deki varlığı, Müslüman Kardeşler’in Mısır ve Gazze’de güçlenmesi, İran ile ABD arasında nükleer problemlerin çözülme ihtimalinin güçlenmesi gibi olağan dışı gelişmeler, Suudi Arabistan ve İsrail’i İran’a ve Siyasal İslamcı gruplara karşı doğrudan stratejik bir müttefik haline getirmiştir.⁷⁵ Mısır’da Mübarek’in ülke yönetiminden çekilmesi ve muhafazakar bir idarenin Mısır’ı yönetmeye başlamasıyla İran, Mısır’la ilişkilerini geliştirmeye özen göstermiştir.⁷⁶ Mursi’nin iktidara gelmesini ikili ilişkilerin düzeltilmesi ve İsrail’e karşı yeni bir cephe açılması olarak algılayan İran, Mısır’daki bu gelişmeleri olumlu karşılamıştır. Suudi Arabistan ise Mısır Devrimi’nin en önemli devlet dışı aktörlerinden biri olan Müslüman Kardeşleri, bölge ülkelerinin içişlerine müdahalede bulunduğu ve İran’la ortak hareket ettiği için terör örgütü olarak kabul etmiştir. Bununla birlikte Mısır’daki Selefilere ve Amerika’nın da desteğiyle Mısır’da gerçekleşen askeri darbeyi pekiştirmeye çalışmıştır.

İran, Bahreyn ve Yemen’de yönetim aleyhine başlatılan protesto hareketlerini İran Devrimi’nin devamı niteliğindeki tarihsel süreç olarak algılamış ve desteklemiştir. Bununla birlikte, Suriye gibi nüfuzunun güçlü olduğu ülkelerde ortaya çıkan rejim karşıtı hareketleri ise Siyonizmin tuzağı ve İsrail’in stratejik yayılması olarak görmüştür. Suriye’de muhalefete destek veren bütün grupları İsrail-Amerika’nın Ortadoğu ajanları olarak gören İran, Suriye’de Suudi Arabistan ile ciddi bir nüfuz mücadelesi yürütmüştür. Bu dönemde Ortadoğu ve Kuzey Afrika’da devam eden siyasi sarsıntılar, iki ülke arasındaki rekabetin şiddetini arttırmıştır. Suudi Arabistan üzerindeki İran baskısını azaltmak için İsrail ile yakınlaşmayı tercih etmiş; İran ise bölgedeki bütün gelişmelerin asıl sorumlusunun İsrail ve Suudi Arabistan olduğu yönünde propaganda yapmıştır. Tarafların çıkar çatışmalarını ideolojik bir boyutta sürdürmeleri, bölgenin kutuplaşmasını ve doğrudan çatışma gibi radikal çözüm yollarının gündeme gelmesini kolaylaştırmıştır.

---

⁷⁵ Rieger, “Saudi Arabia’ Relations With Israel and Palestine,” 151.

⁷⁶ Mohammad Reza Djalili ve Thierry Kellner, *Arap Baharı Karşısında İran ve Türkiye*, çev. Hande Güreli, (İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları , 2013), 28.

İran başta olmak üzere Hamas ve Hizbullah gibi tehdit olarak gördüğü diğer silahlı gruplar nedeniyle İsrail'in nükleer silah sahibi olma niyeti bilinmektedir. İran ise İsrail ve Amerika'yı askeri bir tehdit görerak kendi nükleer silahlanma faaliyetlerine meşruiyet kazandırmaya çalışmaktadır. Bu anlamda, İsrail ve Suudi Arabistan, İran ile 2015 yılında P5+1 ülkeleri⁷⁷ ile yapılan Nükleer müzakerelerini (JCPOA)⁷⁸ kendi güvenlikleri için tehdit olduğunu ifade etmiştir.⁷⁹ Bununla birlikte, ABD'nin İran ile ilişkilerini normalleştirme sürecine girmesi hem İsrail hem de Suudi Arabistan'ı oldukça da rahatsız etmiştir. Fakat Suudi Arabistan'ın asıl önceliği, İran'ın Körfez'de arttıracığı baskı olurken İsrail'in ana problemi, İran'ın nükleer silah elde etmesine bir adım daha yaklaşması olmuştur. Suudi Arabistanlı yetkililer İran'ın bölgede artan nüfuzunun sınırlandırılması için İsrail'le ilişkilerin geliştirilerek Amerika'daki Yahudi lobilerinden İran'a baskı yapılması konusunda yardım talep etmiştir.

Suudi Arabistan ile Katar'ın arasında siyasi krizin çıkmasında, iki önemli etmen olan Müslüman Kardeşler ve Hamas'ın Gazze'den çıkartılma girişimleri belirleyici olmuştur. Özellikle Suudi Arabistan'ın Müslüman Kardeşleri terör örgütü olarak kabul etmesi ve Hamas'ı kendisine tehdit olarak görmesi, bu örgütlere kapısını açan Katar'a baskı uygulamasının nedenleri olmuştur.⁸⁰ İran bu durumu kullanarak Suudi Arabistan'ın İsrail'le Filistin sorununda aynı noktada durduğu ve İsrail'in çıkarları çerçevesinde karar aldığı ve bunun bedelinin Filistinliler tarafından ödendiği propagandasını yapmıştır. İran, Katar'ın maruz bırakıldığı kriz ve ambargoda Katar'ı destekleyerek Körfez Arap ülkeleri arasında açılan gediğin dolaylı yollardan derinleşmesini başarmıştır. Bu ve buna benzer bölgesel krizler, İran ve Suudi Arabistan arasındaki çatışma riskini arttırırken bu devletlere vekil ve müttefik konumunda olan diğer güçlerin de ideolojik anlamda sertleşmesini ve çatışmanın tarafı olma ve ağır bedeller ödeme sürecini hızlandırmaktadır.

⁷⁷ P5+1 ülkeleri Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin daimi üye ülkeleri olan ABD, Çin, Rusya, İngiltere ve Fransa ile Almanya'dır.

⁷⁸ Joint Comprehensive Plan of Action (Ortak Kapsamlı Eylem Planı)

⁷⁹ Ehud Eilam, *Israel, The Arabs and Iran: International Relations and Status Quo, 2011-2016*, (New York: Routledge, 2018), 75.

⁸⁰ Sibel Bülbül Pehlivan, "Suudi Arabistan'ın Ulusal Güvenlik Politikaları," içinde *Ortadoğu'da Ulusal Güvenlik Stratejileri*, ed. Veysel Kurt, (İstanbul: Seta Yayınları, 2018), 119.

Lübnan başbakanı Hariri'nin Suudi Arabistan'a diplomatik bir görüşme yapmak için gitmesi ve kısa süre sonra Riyad'da Lübnan'daki başbakanlık görevinden istifa etmesi İran ile Suudi Arabistan arasında yeni bir krize neden olmuştur. Suudi Arabistan, Hariri'nin istifasının ardında Hizbullah ve İran'ın Lübnan'daki etkinliğini gösterirken İran ise bu durumu Suudi Arabistan'ın Lübnan içişlerine karışmak ve Hariri'yi zorla istifa ettirmek olarak kabul etmiştir. İsrail ise Hariri'nin istifasını öne sürerek Hizbullah ve İran'ın Lübnan'daki etkinlik alanını kısıtlamak için meşru nedenler bulmuş, Lübnan'a ve Lübnan'daki İran unsurlarına olası müdahaleden bahsetmeye başlamıştır. Hatta Veliht Prens Muhammed bin Selman'ın bu süreç devam ederken İsrail'e gidip bir ziyarette bulunduğu, İsrail medyası tarafından sızdırılan haberler arasında yer almıştır.⁸¹ İran Cumhurbaşkanı Ruhani'nin, Lübnan'da Riyad'ın müdahalesine yönelik yaptığı eleştirilerin hemen ardından İsraili General Gadi, Suudi Arabistan'a Ortadoğu'da İran yayılmacılığını önlemek için işbirliği ve istihbarat paylaşımlarında bulunabileceklerini teklif etmiştir. Tahran bu gelişmeyi Suudi Arabistan rejimi için utanç verici bir durum olarak nitelemiştir.⁸² Suudi Arabistan ise İsrail dahil bütün bölge ülkelerinin İran'ın politikalarından kuşku duyduğu ve İran'ın bölgede huzursuzluk çıkaran bir ülke olduğunu ifade etmiştir.

Arap Baharı'nın çıkmaz bir sokağa girmesi ve Arap ülkelerini giderek kaosa sürüklenmesi bölgede en çok İsrail'i rahatlatmıştır. Öyle ki İsrail tehdit olarak algıladığı Suriye sınırlarını istediği gibi vurabilmiş ve Şam yönetimi ise buna karşı ses çıkaramamıştır. Trump'ın "Yüzyılın Planı" olarak tanımladığı ve planın bir neticesi olan Amerikan Büyükelçiliğini Kudüs'e taşıması bu kırılmanın en önemli işaretlerinden biri olmaktadır.⁸³ ABD'nin Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak kabul etmesi ve İsrail'e bunun gerçekleşmesi için ayrıcalıklı destek sağlaması Suudi Arabistan tarafından eleştirilmiştir. Fakat bu durumun İsrail'le son dönemde geliştirilen ilişkilerden bağımsız bir şekilde değerlendirilmesi gerektiği

---

⁸¹ "Saudi Policies in the Regional Landscape: Enhancing Opportunities and Reshaping Regional Alliances," *Arab Center for Research and Policy Studies Doha Institute* (Kasım 2017), 1-4.

⁸² "Israel Offers Help To The Saudis To Counter Iran's Influence," *Muslim Press*, 16 Kasım 2017.

⁸³ Veysel Kurt, "Ortadoğu'da Güvenliğin Dönüşümü," içinde *Ortadoğu'da Ulusal Güvenlik Stratejileri*, ed. Veysel Kurt (İstanbul: Seta Yayınları, 2018), 26.

ifade edilmiştir.⁸⁴ Dahası Velihaht Prens Muhammed bin Selman'ın ABD'ye düzenlediği resmi seyahatte "Filistin'in Trump'ın planını kabul etmeleri veya çenelerini kapatmaları" gerektiği yönündeki sözleri, medyaya yansımıştır. Ayrıca bin Selman, konjonktürel olarak İran meselesinin İsrail'den daha öncelikli bir şekilde ele alınması gerektiğine de değinmiştir.⁸⁵ Temmuz 2018 tarihinde bazı İranlı yetkililer, İran'ın birçok bölgesinde alt yapı yetersizliği ve bilinçsiz su tüketimi nedeniyle yaşanan kuraklıkla ilgili olarak İsrail'in teknolojik imkanlarla İran'ın yağmur bulutlarını çaldığını iddia etmiş ve bu iddia İsrail tarafından alay konusu olmuştur.⁸⁶ Buna benzer olaylar, İsrail'in varlığının ve muhafazakar rejimler açısından İsrail düşmanlığının Ortadoğu'da oldukça kullanışlı bir enstrüman olabildiğini göstermektedir. Bu olgu, İsrail tarafından da paradoksal bir şekilde kullanılarak ülkede güvenlik politikalarının uygulanmasında ve radikal siyasilerin iktidara gelmesinde önemli rol oynamıştır.

Eylül 2019'da İsrail ordusuna ait dronlar ile Lübnan'daki Hizbullah merkezlerine saldırı yapılmıştır. İsrail'in İran'ı bütün bölgede istikrarsızlığın kaynağı olduğu açıklaması, Suudi Arabistan ve BAE tarafından desteklenmiştir. İran ise İsrail ve Körfez ülkelerinin suçlamalarını bölgede nüfuzunu yaygınlaştırmak için kullanmakta, kendisinin ve vekil örgütlerinin İsrail ile tek ciddi mücadele eden taraf olduğunu ileri sürmektedir.⁸⁷ Körfez İşbirliği Konseyi'nin bazı üye ülkeleriyle birlikte İran'ı İsrail'den daha ciddi ve tehlikeli bir tehdit olarak görmesi İsrail-Suudi Arabistan'ın İran karşıtı zımnî ortaklıklarını güçlendirdiği gibi Amerika veya İsrail tarafından alınan bu tarz kararlara Suudi Arabistan'ın karşı çıkmamasına neden olmuştur.⁸⁸ Suudi Arabistan'la birlikte İsrail açılımı yapan BAE'nin Dubai'de devasa bir sinagog yapma projesini başlatması İsraili yetkililer tarafından takdir ve şükranla karşılanmıştır.⁸⁹

⁸⁴ "Suudi Kralından Trump'a: Barış Planında Doğu Kudüs Filistin'in Başkenti Olarak Kalmalı," *Sputnik*, 30 Temmuz 2018.

⁸⁵ "Suudi Velihaht Prensi: Filistinliler Ya Trump'ın Planını Kabul Etsinler Yada Çenelerini Kapsın," *Sputnik*, 30 Nisan 2018.

⁸⁶ "İran: İsrail ile Komşu bir Ülke Bulutlarımızı Kısırlaştırıyor," *Sputnik*, 3 Temmuz 2018,

⁸⁷ "Middle East Tensions: What Lebanese Border Strikes Mean for Israel, Iran and Saudi Arabia," *The Conversation*, 4 Eylül 2019.

⁸⁸ Giorgio Cafiero, "Trump's Jerusalem Decision and The Saudi-Iranain Rivalry," *LobeLog*, 12 Aralık 2017.

⁸⁹ "In The Heart Of The Middle East, A Fledgling Synagogue Gets A Rabbi," *Religion News Service*, 14 Mayıs 2019.

İran ve Suudi Arabistan, 2003 yılından itibaren Irak üzerinde nüfuz mücadelesi yürütmektedir. İran'ın Suudi Arabistan'a karşı önemli sahalarda elde ettiği Irak'ta Ekim 2019'un başlarından itibaren ortaya çıkan gösterilerde İran karşıtlığı yükselmiştir. Iraklıların yolsuzluk, işsizlik, hayat pahalılığı ve İran'ın Irak'ın içişlerine müdahalesinden rahatsız olan kitleler, meydanlarda İran aleyhine sloganlar atmıştır. İranlı yöneticiler ise bu gelişmeleri İsrail ve Amerika tarafından dizayn edilen "fitne" çabaları olduğunu ifade etmiş ve göstericileri Amerikan Büyükelçiliğini kuşatmaya çağırmıştır.⁹⁰ Suudi Arabistan ise bu süreçte İran'ın politikalarını eleştirerek Irak'ta altyapı alanlarına destek olacağını ifade ederek İran'ın Irak'taki nüfuzunu kısıtlamak ve kendisine yeni bir alan açmak istemiştir.⁹¹ Ortadoğu'da bu ve buna benzer en basit toplumsal ve siyasal olaylarda İsrail olgusunun kullanılması, özellikle İran açısından kendi politikalarına meşruluk kazandırma ve eylemlerinden sorumsuz olması açısından oldukça önemli bir unsur olmaktadır.

6. Sonuç

Bu çalışmada İran ve Suudi Arabistan'ın Filistin sorunu ve İsrail üzerinden birbirlerini ötekileştirme, tanımlama ve konumlandırma çabaları analiz edilip, bir takım önemli sonuçlara ulaşılmıştır. Öncelikle İsrail'in varlığı ve Filistin sorununa zemin hazırlayan sosyopolitik ve diğer nedenler analiz edilmiştir. Bununla birlikte İsrail'in kuruluş sürecinde İran ve Suudi Arabistan'ın diğer bölge ülkelerinin İsrail'e yönelik bakış açıları da gösterilmiştir. Soğuk Savaş döneminde, İran'ın Suudi Arabistan ile kıyaslandığında hem İsrail ile ilişki kurma hem de Filistin sorununun diplomatik yollar aracılığıyla çözülmesine daha istekli olduğu açıklanmıştır. İran Şahı'nın İsrail ile ilişkilerini geliştirmede bazı dinamikler tetikleyici olmuştur. Bunlar; kendi rejimini koruma, ABD özelinde Batı ile ilişkilerini geliştirme ve Araplara karşı Arap olmayan bir müttefik kazanmadır. Suudi Arabistan ise İsrail'in varlığını İran'dan farklı olarak tanımamakla birlikte İsrail'i kendisine Ürdün ve Irak monarşilerinden sonra ikincil derecede bir tehdit olarak görmüştür. İran ve Suudi Arabistan'ın benzer monarşi rejimine

---

⁹⁰ Taha Kermani, "Irak İsyanı ve İran'ın Erbain Kabusu," *Karar*, 9 Ekim 2019.

⁹¹ Zvi Bar'el, "As Iraqies Protest Corruption, Iran Pours Oil On The Flames," *Haaretz*, 7 Ekim 2019.

sahip olması ortak çıkar ve güvenlik paradigması çerçevesinde hareket etmelerini kolaylaştırmıştır. İran Devrimi'ne kadar 1973 Petrol Krizi'ni katmazsak İran-Suudi Arabistan ilişkilerinin İsrail üzerinden tanımlanan bir olgu olmaktan ziyade rejimlerin güvenliğinin sağlanmasıyla ilgili bir durum olduğu çalışmada açıklanmıştır. Çalışmada, devrim öncesi İran ve Suudi Arabistan'ın İsrail üzerinden birbirlerini konumlandırmalarının en bariz şekilde Arap-İsrail Savaşları üzerinden olduğu gösterilmiştir. Bu savaşlarda Suudi Arabistan, İsrail'e ağır fakat herhangi bir somut askeri tepki vermemeyi tercih ederken, İran ise İsrail'in Araplar için tehdit olmasını görmezden gelerek İsrail ile ilişkilerini devam ettirmeyi tercih etmiştir. Ayrıca her iki devlet de kendi kamuoylarını kontrol etmek için İsrail'e karşı kısıp seste ve yapmacık bir şekilde tepki vermiştir.

1979 Devrimi sonrası İran, ideolojik bir devlete dönüşerek iç ve dış politikalarını kimliksel ve mezhepsel nitelikte normatif argümanlarla domine etmeye çalışmıştır. Suudi Arabistan ile arasındaki mezhepsel ayrılıkların derinleşmesiyle vekil ülke ve gruplar üzerinden ilişkiler giderek bozulmuş ve rekabet alanları da genişlemiştir. Çalışmada devrim sonrası İran'ın iç ve dış politikasında birçok radikal değişimler gerçekleştiğine, bu değişimlerin en önemlisinin ve sürdürülebilir olanının ise İsrail'e bakışı ve Filistin davasına yönelik artan ilgisi olduğu gösterilmiştir. Devrim sonrası İran, İsrail'in varlığını kabul etmeyerek anti Siyonizm bağlamında iki devletli çözüme karşı çıkmıştır. Suudi Arabistan ise iki devletli çözümü kabul ederek İsrail varlığını ve meşruiyetini dolaylı olarak kabul etmiştir.

Çalışmada Suudi Arabistan'ın İsrail'e karşı esnek yaklaşımı İran tarafından Filistin davasına ve Filistinlilere ihanet olarak algılandığına ve bu algılamının taraflar arasındaki çatışmaları körüklediğine değinilmiştir. Yani İran, Suudi Arabistan veya diğer Arap ülkelerinin İsrail ile uzlaşma çabalarını Siyonizme hizmet olarak algılamaktadır. Ayrıca İran'ın, kendisine yakın olan Arapları İsrail karşıtlığına sevk ederek Arap ülkelerinin İsrail ile iyi ilişkilere sahip iktidarları ile halklarını karşı karşıya getirdiği sonucuna varılmıştır. İran ve Suudi Arabistan, Filistin'de İsrail'e karşı Hamas ve FKÖ gibi birbirine rakip farklı vekil grupları desteklemektedir. Bu nedenle, her iki ülke İsrail'in Filistin'e yapmış olduğu saldırılardan birbirlerini sorumlu tutmaktadırlar. Bu da Filistin içerisindeki farklı grupların arasındaki gerginliğin artmasına sebep olmakta ve bölgesel istikrarsızlığa her iki devletin de katkı yaptığını doğrulamaktadır. Çalışmada, son on yıllık süreçte İran-Suudi Arabistan rekabetinde İsrail faktörünün giderek önem

kazandığı gösterilmiştir. İran ve Suudi Arabistan'ın yüzyıllara dayanan mezhepsel, etnik ve çıkar farklılıklarından kaynaklı problemlerini İran'ın İsrail faktörü üzerinden çözme teşebbüsü, Suudi Arabistan'ın ise İran yayılmacılığına karşı İsrail'le olan yakınlaşma politikası, Ortadoğu'nun daha fazla istikrarsızlaşması ve radikalleşmesine yol açacağı sonucunu vermektedir.

Kaynakça

- Amiri, Reze Ekhhtari. "Security Cooperation of Iran and Saudi Arabia." *International Journal of Business and Social Science* 2, no: 16 (Eylül 2011)
- Arı, Tayyar. *Geçmişten Günümüze Orta Doğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi*. Bursa: Dora Yayınları, 2014.
- Armaoğlu, Fahir. *Filistin Meselesi ve Arap – İsrail Savaşları (1948-1988)*. İstanbul: Kronik Kitap, 2017.
- Asl, Nasır Kashef. "İran İslam Cumhuriyeti Dış Politikasının Oluşumunu Etkileyen Etmeler: Bir İranlı Görüşü." içinde *Ortadoğu Siyasetinde İran*. Editörler: Türal Yılmaz ve Mehmet Şahin, Ankara: Barış Kitap, 2011.
- Avineri, Shlomo "Beyond Camp David." *Foreign Policy*, no: 46 (İlkbahar, 1982): 28-30.
- Bacık, Gökhan, "İran ve İsrail: Motivasyonel Yapılar ve Dış Politika (199-2008)." içinde *Ortadoğu'da Güç Savaşları Hedef Neden İran?*. Editör: Mehmet Tuncel, İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2008.
- Badeeb, Saeed M. *Saudi -Iranian Relations:1932-1982*. Londra: Centre for Arab and Iranian Studies, 1993.
- Bakhash, Shaul. "Historical Settings." içinde *Iran a Country Study*, Editörler: Glenn E.Curtis ve Eric Hooglund, Washington: Library of Congress Cataloging, 2008.
- Baskan, Birol. *Turkey and Qatar in the Tangled Geopolitics of the Middle East*. New York: Palgrave Macmillian, 2016.
- Bıçen, Gürkan. "Ayetullah Humeyni'nin 1980 Öncesi Söyleminde İran İslam İnkılâbının Meşruiyet Temeli Olarak Siyonist Rejim Problemi," *İran Çalışmaları Dergisi* 1, no. 1 (Bahar 2017).

- Bin Huwaidin, Mohamed. "The Security Dilemma in Saudi-Iranian Relations," *Review of History and Political Science* 3, no: 2 (Aralık 2015).
- Bozarslan, Hamit. *Ortadoğu'nun Siyasal Sosyolojisi*. (Çeviren Melike Işık Durmaz), İstanbul: İletişim Yayınları, 2016.
- Bozdağlıoğlu, Yücel. *Turkish Foreign Policy and Turkish Identity*. New York: Routledge, 2003.
- Büyükkara, Mehmet Ali. *Geçmişten Günümüze Kabe'nin İşgali*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2015.
- Cleveland, William. *Modern Ortadoğu Tarihi*. Çev. Mehmet Harmancı, İstanbul: Agora Yayınevi, 2008.
- Dabashi, Hamid. *İran: Ketlenmiş Halk*. Çev. Emine Ayhan, İstanbul: Metis Yayınları, 2008.
- Dağı, İhsan D. *Orta Doğu'da İslam ve Siyaset*. İstanbul: Boyut Kitapları 2002.
- Dehghani, Hamidreza. "Iran's Role in Opposition to the Partition of Palestine,". *The Iranian Journal of International Affairs* XXI, no. 3 (Yaz 2009): 45-56.
- Dilip, Hiro. *Cold War in the Islamic World: Saudi Arabia, Iran and the Struggle for Supremacy*. Londra: Hurst Publication, 2018.
- Djalili, Mohammad-Reza ve Thierry Kellner. *Arap Baharı Karşısında İran ve Türkiye*. Çev. Hande Güreli, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2013.
- Djalili, Mohammad-Reza ve Thierry Kellner. *100 Soruda İran*. Çev. Reşat Üzmen, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2017.
- Eilam, Ehud Israel. *The Arabs and Iran: International Relations and Status Quo, 2011-2016*. New York: Routledge, 2018.
- Fraihat, Ibrahim. *Iran and Saudi Arabia: Taming a Chaotic Conflict*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2020.
- Galbraith, Peter. *Irak'ın Sonu Ulus Devletlerin Çöküşü mü?*. Çev. Mehmet Murat İnceayan, İstanbul: Doğan Kitap, 2007.

- Gause, Gregory. "Saudi Arabia: Iraq, Iran, the Regional Power Balance, and the Secterian Question," *Strategic Insight* VI, no: 2 (Mart 2007).
- Gawdat Bahgat. "The Islamic Republic and the Jewish State," *Israel Affairs* 11, No.3, (2005): 521-524.
- Gelvin, James L. *Modern Ortadoğu Tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2016.
- Halliday, Fred. "Iran and the Middle East: Foreign Policy and Domestic Change," *Middle East Report*, no. 220 (Sonbahar, 2001): 220.
- Hegghammer, Thomas. *Jihad in Saudi Arabia Violence and Pan-Islamism Since 1979*. New York: Cambridge University Press, 2010.
- Hinnebusch, Raymond. *The International Politics of Middle East*. Manchester: Manchester University Press, 2003.
- Hirst, David. *Küçük Devletlerden Sakının: Lübnan Ortadoğu'nun Savaş Alanı*. Çev. Timur Demirtaş ve diğerleri, İstanbul: Matbuat Yayınevi, 2015.
- Jones, Toby, "The Iraq Effect in Saudi Arabia," *Middle East Report*, no.237, (Kış 2005): 30.
- Kelkitli, Fatma Aslı. "İdealizm ve Realizm Sarkacında Soğuk savaş Sonrası İran Dış Politikası," içinde *Orta Doğu Analizi: İki Kutuplu Sistem Sonrası Orta Doğu ve Arap Baharı*, Editörler: Hasret Çomak ve Caner Sancaktar, İstanbul: Beta Yayıncılık 2014.
- Keskin, Arif. "Şii Jeopolitiği ve İran," içinde *Ortadoğu'da Güç Savaşları Hedef Neden İran?* Editör: Mehmet Tuncel, İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2008.
- Keynoush, Banafsheh. *Saudi Arabia and Iran Friends or Foes?* Londra: Palgrave Macmillan, 2016.
- Koç, Engin. "Relations Between U.S. and Northern Iraqi Kurds in Wake of Cold War," içinde *Kürdoloji 2* Editör: Hasan Karacan, Ankara: Yargı Yayınevi, 2016.
- Kurt, Veysel. "Ortadoğu'da Güvenliğin Dönüşümü," içinde *Ortadoğu'da Ulusal Güvenlik Stratejileri*, Editör: Veysel Kurt, İstanbul: Seta Yayınları, 2018.
- Labelle, Maurice Jr. "The Only Thorn": Early Saudi-American Relations and the Question of Palestine, 1945–1949," *The Journal of The Society for Historians of American Foreign Relations* 35, no. 2 (2011), 257-258.

- Lewis, Bernard. *The Middle East*. New York: Scribner Press, 1995.
- Mabon, Simon. *Saudi Arabia and Iran: Soft Power and Rivalry in the Middle East*. New York: I.B. Tauris, 2013.
- Marschall, Christin. *Iran's Persian Gulf Policy From Khomeini to Khatami*. Londra: Rotledge Curzon, 2003.
- Mason, Robert. *Foreign Policy in Iran and Saudi Arabia: Economics and Diplomacy in the Middle East*. Londra: I.B. Tauris Press, 2015.
- Matthiesen, Toby. *The Other Saudis*. New York: Cambridge University Press, 2015.
- Menashri, David. "Khomeini's Vision: Nationalism or World Order?," içinde *The Iranian Revolution and the Muslim World*, Editör: David Menashri, Boulder: Westview Press, 1990.
- Nerguizian, Aram "The Struggle for the Levant: Geopolitical Battles and the Quest for Stability," *CSIS Report*, 2014.
- Parsi, Trita. *Treacherous Alliance: The Secret Dealings of Israel, Iran and the United States*. Londra: Yale University Press, 2007.
- Parsi, Trita. "Israel-Iranian Relations Assessed: Strategic Competition from the Power Cycle Perspective," *Iranian Studies* 38, no. 2 (2005): 247-269.
- Pehlivan, Sibel Bülbül. "Suudi Arabistan'ın Ulusal Güvenlik Politikaları," içinde Ortadoğu'da Ulusal Güvenlik Stratejileri. Editör: Veysel Kurt, İstanbul: Seta Yayınları, 2018.
- Pollack, Kenneth. *Unthinkable: Iran, the Bomb, and American Strategy* (New York: Simon& Schuster Paperback, 2013).
- Rabinovich, Itamar. *Waging Peace: Israel and Arabs:1948-2003*. New Jersey: Princeton University Press, 2004.
- Ram, Haggai. "Between Homeland and Exile: Iranian Jewry in Zionist/Israeli Political Thought," *British Journal of Middle Eastern Studies* 35, no. 1 (2008): 1-20.
- Ramazani, R.K. "Iran and the Arab-Israeli Conflict," *Middle East Journal* 32, no. 4 (Sonbahar, 1978): 416-419.

- Rieger, Rene. "Saudi Arabia' Relations With Israel and Palestine," içinde *Saudi Arabian Foreign Policy*. Editör: Neil Partrick, Londra: I. B.Tauris, 2016.
- Sander, Oral. *Siyasi Tarih: İlk Çağlardan 1918'e*. İstanbul: İmge Yayınevi, 2009.
- Stalinsky, Steven. "Saudi Royal Family's Financial Support to the Palestinians 1993-2003: More than 15 Billion Riyals (\$4Billion U.S.) Given to 'Mujahideen Fighters and Families of Martyrs,'" *MEMRI*, 2 Haziran 2003.
- Terrill, W.Andrew. "The Saudi-Iranian Rivalry and the Future of Middle East Security." içinde *Rivalry in the Middle East Saudi Arabia and Iran*. Editörler: Mackenzie Tyler and Anthony M.Boone. New York: Nove Publishers, 2012
- Vassiliev, Alexei. *The History of Saudi Arabia*. Londra: Saqi Press, 1998.
- Veliyev Cavid. "Suudi Arabistan-İran İlişkileri," *Kaosu Doğru İran*. Editörler: Osman Metin Öztürk ve Yalçın Sarıkaya, Ankara: Fark Yayınları, 2006.
- Warnaar, Waaike. *Iranian Foreign Policy During Ahmadinejad Ideology and Actions*. New York: Palgrave Macmillian, 2013.
- Wehrey, Frederic ve diğerleri. *Saudi Iranian Relations Since the Fall of Saddam*. Pittsburgh: RAND Corporation, 2009.
- Yerasimos, Stefanos. *Milliyetler ve Sınırlar, Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2010.

İnternet Kaynakları

- "Camp David: Saudi Arabia secretly supported landmark negotiations," *Middle East Monitor*, 3 Haziran 2018.
- "In The Heart Of The Middle East, A Fledgling Synagogue Gets A Rabbi," *Religion News Service*, 14 Mayıs 2019.
- "İran: İsrail ile Komşu bir Ülke Bulutlarımızı Kısırlaştırıyor," *Sputnik*, 3 Temmuz 2018
- "Israel Offers Help To The Saudis To Counter Iran's Influence," *Muslim Press*, 16 Kasım 2017.

- “Middle East Tensions: What Lebanese Border Strikes Mean for Israel, Iran and Saudi Arabia,” *The Conversation*, 4 Eylül 2019.
- “Saudi Policies in the Regional Landscape: Enhancing Opportunities and Reshaping Regional Alliances,” Arab Center for Research and Policy Studies Doha Institute, (Kasım 2017): 1-4
- “Suudi Kralından Trump’a: Barış Planında Doğu Kudüs Filistin’in Başkenti Olarak Kalmalı,” *Sputnik*, 30 Ağustos 2018.
- “Suudi Veliht Prensi: Filistinliler Ya Trump’ın Planını Kabul Etsinler ya da Çenelerini Kapsın,” *Sputnik*, 30 Nisan 2018.
- “UN Special Committee on Palestine, Recommendations to the General Assembly”, 3 Eylül 1947, <https://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/07175DE9FA2DE563852568D3006E10F3>
- “Understanding Iran-Contra Affairs,” 9 Eylül 2019.
- Bar’el, Zvi. “As Iraqies Protest Corruption, Iran Pours Oil On The Flames,” *Haaretz*, 7 Ekim 2019.
- Cafiero, Giorgio. “Trump’s Jerusalem Decision And TheSaudi-Iranain Rivalry”, *LobeLog*, 12 Aralık 2017.
- Kermani, Taha. “Irak İsyanı ve İran’ın Erbain Kabusu,” *Karar*, 9 Ekim 2019.